

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA**

POMÍSTNÍ JMÉNA V OBCI KRCHLEBY A OKOLÍ
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Adriana Prihodová

Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Helena Chýlová, Ph.D.

Plzeň, 2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne 29. 3. 2023

.....
Adriana Prihodová

Ráda bych poděkovala paní doc. PaedDr. Heleně Chýlové, Ph.D. za cenné rady, pomoc a odborné vedení práce. Dále mé poděkování patří informátorům, kteří mi věnovali svůj čas a poskytli cenné informace. V neposlední řadě děkuji své rodině za podporu a trpělivost.

Obsah

Úvod.....	5
1 Metody užitá v práci a pracovní hypotézy	6
2 Onomastika.....	7
2.1 Vlastní jména.....	7
2.2 Dělení onomastiky.....	8
2.3 Toponomastika	9
2.3.1 Práce toponomastika.....	9
2.3.2 Historie výzkumu v oblasti toponomastiky	10
3 Pomístní jména.....	11
3.1 Obecná charakteristika	11
3.2 Dělení pomístních jmen.....	12
3.3 Vztahové modely toponym.....	13
3.4 Historie pomístních jmen	14
3.5 Historie výzkumu pomístních jmen.....	15
4 Krchleby	17
4.1 Poloha.....	17
4.2 Historie	17
4.3 Původ názvu obce.....	19
5 Praktická část.....	21
5.1 Jazyková charakteristika pomístních jmen	21
5.1.1 Slovní druhy sebraných jmen	21
5.1.2 Slovo tvorná charakteristika	22
5.2 Motivační skupiny pomístních jmen	23
5.3 Slovníček pomístních jmen	23
Závěr.....	42
Resumé.....	44
Seznam literatury.....	45
Přílohy	I
Příloha č. 1.....	I
Šmilauerův třídič pomístních jmen	I
Příloha č. 2.....	IX
Mapa č. 1	IX
Mapa č. 2	IX
Příloha č. 3.....	X
Fotopříloha	X

Úvod

V Krchlebech žiji od narození a zdejší pomístní jména mě obklopují celý život. Zvlášť ve vesnicích a malých obcích jsou pomístní jména pro orientaci zásadní a jsou běžnou součástí komunikace místního obyvatelstva. Většina lidí je používá téměř každý den a ani nepřemýšlí nad jejich významem nebo nad tím, jak vlastně vznikla.

Téma pomístní jména v okolí Krchleb jsem si zvolila proto, že jsem chtěla zjistit, kolik takových jmen vůbec v okolí je a pokusit se vypátrat jejich původ. V mnoha případech jména vznikla už před mnoha lety a předávají se z generace na generaci, aniž by místní věděli, co znamenají.

Samotný název obce Krchleby má také zajímavý, i když nejasný, původ, a to mě vedlo k tomu, že i další místní názvy by mohly mít pozoruhodnou minulost. Do místní řeči také pronikají různé nářeční prvky z Plzeňska i Chodska, ale zároveň se zde užívají i výrazy německé. Proto se nabízí otázka, jestli se tato skutečnost neodrazila i ve zdejších pomístních jménech.

Pomístní jména mohou označovat lesy, pole, louky, řeky, potoky, rybníky a další vodní plochy, cesty apod. Řadíme je spolu s místními jmény k toponymům, což jsou vlastní jména zeměpisná. Toponomastika je potom jednou ze skupin jmen, kterou se zabývá onomastika, tedy věda o vlastních jménech.

Pomístní jména toho mohou hodně vypovědět o daném místě i jeho obyvatelích. Úzce souvisí s dalšími vědními obory, jako jsou geografie, archeologie apod., ale především s historií. V minulosti se dokonce pomístními jmény zabývali zejména historici a jelikož druhým oborem, který studuji, je historie, je mi toto téma blízké a oba obory (český jazyk a historie) se v něm prolínají a doplňují.

1 Metody užití v práci a pracovní hypotézy

V teoretické části bylo cílem vymezení samotného pojmu pomístní jméno, jeho role v komunikaci a také historie zkoumání těchto názvů. Dále pak charakterizovat onomastiku a toponomastiku jako vědu, oblast jejich zkoumání a popsat historii toponomastiky. Další částí byly také základní informace o obci Krchleby, její historii a původ a výklad samotného názvu obce.

Jména byla získána excerpcí z map současných i historických, z publikace *Když domy mluví*, kterou napsal místní rodák Josef Liška, a metodou řízeného rozhovoru s třemi místními obyvateli. Sběr probíhal od listopadu 2022 do ledna 2023 a bylo shromážděno celkem 50 pomístních jmen.

Informátoři:

Žena, rok narození: 1954, střední odborné vzdělání s výučním listem, dlouholetá zaměstnankyně státních lesů, v Krchlebech žije celý život

Žena, rok narození: 1978, střední odborné vzdělání s výučním listem, v Krchlebech žije celý život

Muž, rok narození: 1974, střední odborné vzdělání s výučním listem, v Krchlebech žije celý život

Hlavním cílem práce bylo nashromáždit a klasifikovat podle zvolených kritérií pomístní jména z oblasti obce Krchleby a jejího okolí. Z těchto jmen byl vytvořen slovníček, ve kterém je u každého hesla uvedeno zařazení do Šmilauerova třídíče pomístních jmen, povaha objektu, které jméno označuje, zařazení ke skupině pomístních jmen, výklad původu názvu (pokud je znám), rozlišení, jestli se jedná o pojmenování přímé nebo nepřímé, jestli název vznikl z apelativa nebo propria, zařazení ke vztahovému modelu, na jehož základě jméno vzniklo, lokalizace na mapě.

Hypotézy

Předpokládáme, že:

1. Budou sebrány názvy jak jednoslovné, tak víceslovné, a to především dvouslovné. Ve větším počtu budou zastoupena jména jednoslovná.

2. Jména budou převážně česká, cizojazyčné názvy se vyskytovat nebudou.
3. Častější budou jména vzniklá z apelativ.

2 Onomastika

Onomastika je vědní obor zabývající se vlastními jmény. V českém prostředí je chápána jako samostatná subdisciplína lingvistiky. Je to nauka o vzniku, fungování a struktuře vlastní oblasti jazyka.¹

Jako vědní obor se v českých zemích začala vyvíjet na přelomu 18. a 19. století, a to jako pomocná věda historická.² V době národního obrození vzrostl zájem o český jazyk, historii a národní kulturu a užívání českých jmen (především toponym a antroponym) bylo považováno za výraz vlastenectví.³ Postupně se vyvinuly dvě větve onomastiky, a to historická a filologická (lingvistická). Od druhé poloviny 19. století byl stále více kladen důraz na filologickou a etymologickou analýzu proprií, a tudíž se onomastika začala z pomocných věd historických přesouvat do jazykovědy. V druhé polovině 20. století převládlo již dnešní pojetí onomastiky.⁴

Pro onomastiku je důležitá spolupráce lingvistů s odborníky napříč obory, a to především s historiky, archiváři a geografy, dále pak s psychology, sociology, etnografy, archeology, přírodovědci a právníky.

Česká onomastika se opírá o strukturalistické tradice Pražského lingvistického kroužku, což znamená, že vlastní jména chápe jako systém a strukturovaný celek.

2.1 Vlastní jména

Vlastní jména (též propria či onyma) jsou jazykové lexikální jednotky, které jsou v protikladu ke jménům obecným (apelativům). Mezi proprii a apelativy však není ostrá hranice, protože může docházet k oboustranným přechodům (proprializaci a apelativizaci), což

¹ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 50-51.

² Onomastika. *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2020 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ONOMASTIKA>

³ HARVALÍK, M. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 17.

⁴ Onomastika. *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2020 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ONOMASTIKA>

znamená, že z propria se může stát apelativum a z apelativa proprium. Funkcí vlastních jmen je jednotlivé objekty v rámci objektů stejného druhu individualizovat, diferenciovat a lokalizovat. Většinou nemají charakterizační schopnost a k objektům, které pojmenovávají, se nevztahují na základě individuální – společensky podmíněné – konvence.⁵

Vlastní jména označují jak objekty reálné, např. osoby, místa, výrobky apod., tak nereálné, např. literární postavy. Dále jsou pojmenovávány jevy, tím jsou myšleny například názvy významných dnů a svátků, a vztahy, tedy různé smlouvy, dohody apod.

2.2 Dělení onomastiky

Onomastika se podle povahy onymických objektů dělí na bionomastiku neboli nauku o bionymech (vlastních jménech živých nebo jakoby živých bytostí a jiných organismů, jež jsou fixovány v sociálních vztazích)⁶, nauku o abionymech (vlastních jménech neživých objektů a jevů, a to přírodních nebo člověkem vytvořených)⁷ a nauku o chrématonymech (vlastních jménech lidských výtvorů, které však nejsou zakotveny v přírodě, ale v politických, ekonomických, kulturních a historických vztazích)⁸.

Bionomastika se dále dělí na antroponomastiku (nauku o vlastních jménech osobních – antroponymech), zoonomastiku (nauku o vlastních jménech zvířat – zoonymech) a fytonomastiku (nauku o vlastních jménech rostlin – fytonymech).

Nauka o abionymech se dělí na toponomastiku, tedy nauku o vlastních jménech místních (oikonymech) a pomístních (anoikonymech).⁹

⁵ Vlastní jméno. *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2020 [cit. 2022-12-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VLASTN%C3%8D%20JM%C3%89NO>

⁶ Bionymum. *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2020 [cit. 2022-12-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/BIONYMUM>

⁷ Abionymum. *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2020 [cit. 2022-12-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ABIONYMUM>

⁸ Chrématonymum. *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2020 [cit. 2022-12-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/CHR%C3%89MATONYMUM>

⁹ Onomastika. *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2020 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ONOMASTIKA>

2.3 Toponomastika

Toponomastika je jednou z částí onomastiky, zabývající se vlastními jmény zeměpisnými.

Toponyma můžeme rozdělit do tří kategorií. První kategorií jsou jména světadílů, států, krajů, okresů apod. Tato jména nazýváme choronyma.

Druhou skupinou jsou vlastní jména místní neboli oikonyma či vlastní jména sídlištní. Častěji se užívá termín jméno sídlištní, protože jako místní jména bývají někdy chápána zeměpisná vlastní jména obecně. Do této kategorie patří jména obydlených objektů a území. Jsou to jména lidských sídlišť a jejich částí, měst, obcí, osad, místních částí, význačných staveb, jednotlivých domů, ulic, mostů, nábřeží, náměstí apod.

Třetí kategorií jsou jména pomístní, která jsou blíže popsána v následující kapitole.

Důležitou vlastností zeměpisného jména je to, že je spjaté s objektem, který označuje, a tudíž jsou ke studiu daného jména zapotřebí i všestranné znalosti objektu. Jméno proto studujeme nejen z jazykového hlediska, ale i z historického a geografického. Ke studiu je také nutné využívat i jiných vědních oborů, ale naopak toponomastika může sloužit oborům jiným. Ideální pro výzkum je spolupráce odborníků napříč obory. Příkladem může být spolupráce toponomastika Antonína Profouse s různými historiky nebo Místopisná komise Československé akademie věd, ve které pracovali společně historikové, lingvisté i geografové.¹⁰

2.3.1 Práce toponomastika

Pro zpracování českých zeměpisných jmen je důležitá znalost i jiných jazyků. Zásadní je zejména znalost názvů německých, protože ty se s českými často prolínají a vzájemně se ovlivňují. Především v minulosti byl na našem území značný počet Němců, a tudíž se hlavně v pohraničních oblastech ujalo mnoho jmen německých, které se buď zachovaly nebo ze kterých často vychází i současné názvy české. Dále je důležitá znalost jiných slovanských jazyků. Existují zde i názvy před slovanské nebo staroevropské (např. Labe). Pokud se na jména

¹⁰ ŠMILAUER, V. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1964, s. 13

díváme tímto pohledem, potom je možná srovnávací onomastika, díky které můžeme rozlišit charakteristické znaky různých národních toponymii.¹¹

Zásadní složkou práce toponomastika je sběr materiálu. Podle některých odborníků je samotný sběr důležitější než výklad názvů. Mnoho informací totiž vyplyne už ze samotného seznamu sebraných jmen.

Materiál můžeme rozdělit do tří kategorií: historický, zeměpisný a nářeční. Pro sběr materiálu historického jsou nejdůležitější listiny, úřední knihy a některá jména se objevují i v kronikách. Materiál zeměpisný získáme z map, atlasů, zeměpisných děl a lexikonů. Pro sběr nářečního materiálu je zásadní rozhovor s místními obyvateli.¹²

2.3.2 Historie výzkumu v oblasti toponomastiky

Jednou z prvních významných osobností, která ke své historické práci využívala i místní jména, byl František Palacký. Roku 1834 publikoval studii „*O jménech místních v zemi české a moravské: Rozbor etymologický místních jmen československých*“, ve které shrnul výsledky svého toponomastického bádání. U místních jmen rozlišuje dvě základní skupiny: depropriální a deapelativní. Depropriální jména vznikla z osobních jmen (proprií) zakladatelů či vlastníků daného místa. Deapelativní jména vznikla z obecných jmen (apelativ), která označovala přírodní podmínky v místě, kde pojmenovaný objekt leží. Zásadním Palackého dílem je „*Popis Království českého*“ z roku 1848, ve kterém na základě podrobného zkoumání starých pramenů v podstatě kodifikoval české podoby místních jmen.

Další pro onomastiku důležitou osobností z řad historiků byl Vincenc Brandl. Ten se zabýval nejen českými jmény, ale i keltskými a také přejímáním jmen z němčiny do češtiny a naopak. Snažil se o též určování stáří oikonym, a to především podle slovtvorného způsobu.

August Sedláček byl dalším historikem, který se věnoval toponomastice. Publikoval dvě pro toponomastiku zásadní rozsáhlá díla: „*Hrady, zámky a tvrze království Českého*“ (1882–1927) a „*Místopisný slovník historický království Českého*“ (1908). Pro výzkum pomístních jmen byla potom významná publikace menšího rozsahu „*Snůška starých jmen, jak se nazývaly*

¹¹ ŠMILAUER, V. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1964, s. 10-11.

¹² Tamtéž, s. 28.

v *Čechách řeky, potoky, hory a lesy*“ (1920). Z jeho materiálů vycházel například i Vladimír Šmilauer.¹³

Jednou z příčin hojného zájmu historiků o místní jména byla především snaha zmapovat proces osídlování historického českého území, což ale vedlo i k mnoha mylným závěrům. K zásadní změně pohledu na tuto problematiku přispěl zejména Vladimír Šmilauer, jehož práce je podrobněji popsána v kapitole 3.5.

3 Pomístní jména

3.1 Obecná charakteristika

Pomístní jména neboli anoikonyma, dříve též označovaná jako mikrotoponyma nebo vlastní jména nesídlištní, tvoří jednu z tříd onomastiky. Patří mezi toponyma, což jsou vlastní jména zeměpisná, která označují jména objektů ležících v krajině a jsou zaznamenaná kartograficky.¹⁴ Anoikonyma jsou jednou z nejpočetnějších a nejrozmanitějších tříd zeměpisných jmen. Toponyma, a tedy i anoikonyma, můžeme zařadit mezi geonyma, což jsou vlastní jména pojmenovávající objekty na povrchu země. Vedle skupiny geonym existují ještě kosmonyma, která zahrnují jména nebeských těles a útvarů na nich.¹⁵

Pomístní jméno označuje **název neživého přírodního objektu a jevu na Zemi a člověkem vytvořeného objektu, který není určen k obývání a je v krajině pevně fixován**.¹⁶ Samotný termín „pomístní jméno“ zavedl roku 1860 literární historik Hermenegild Jireček, ale tehdy ještě ve znění „pomístné jméno“. Termín v této podobě později užíval i toponomastik Antonín Profous, ale později se ujala varianta skloňování složeného měkkého, tedy „pomístní jméno“ a v tomto znění se termín používá dodnes.¹⁷

Anoikonyma vznikla z potřeby lidí orientovat se v krajině a potřeby rozlišovat jednotlivé objekty od sebe. Tyto objekty pojmenovávali nejčastěji podle charakteristického rysu

¹³ HARVALÍK, M. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004, s. 17-20.

¹⁴ Toponymum. *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2020 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM>

¹⁵ ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999.

¹⁶ Pomístní jméno. *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2020 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/POM%C3%8DSTN%C3%8D%20JM%C3%89NO>

¹⁷ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše a kol. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 15.

daného místa a pojmenování bylo výstižné a stručné. Nejčastěji byla místa pojmenována podle jejich přírodních a kulturních poměrů, podle toho, jak souvisely s člověkem, s jeho prací, výtvoř a s jeho duchovním životem. Pomístní jména vytvářejí nejčastěji sami obyvatelé daného místa. Jména se potom můžou měnit s příchodem nového obyvatelstva. V češtině jsou rozšířená například slova přejatá z němčiny, protože historicky byly české země pod vlivem německých, a také zde byla početná skupina německých obyvatel, což samozřejmě mělo vliv i na vytváření pomístních jmen.¹⁸

Pomístní jména jsou spjata s konkrétní oblastí, a tedy i s konkrétním okruhem lidí, kteří tato jména užívají. Zachovávají se v nářeční podobě a často nejsou ani kodifikována. Zásadní je jejich podoba mluvená. Nemají větší společenský význam jako některá jména místní, která jsou užívána celorepublikově nebo dokonce i mimo republiku.¹⁹

Pomístní jména jsou předmětem výzkumů nejen lingvistických, ale díky jejich zakotvenosti v místě a čase mohou být zájmem i historie, geografie, archeologie a dalších oborů.²⁰

3.2 Dělení pomístních jmen

Pomístní jména dělíme na **hydronyma, oronyma, agronyma, hodonyma a vlastní jména jiných neživých přírodních nebo člověkem vytvořených objektů, které nejsou určeny k obývání.**

Hydronyma jsou vlastní jména vod, tedy zejména moří, zálivů, průlivů, průplavů, plavebních kanálů, jezer, bažin, močálů, rašelinišť, slatinišť, rybníků, vodních nádrží, studánek, pramenů, řek, přejí, potoků, vodopádů apod.

Oronyma označují vlastní jména tvarů vertikální členitosti zemského povrchu, ale i mořského dna, a tedy zejména pohoří, vrchovin, hornatin, pahorkatin, hřbetů, jednotlivých hor a kopců, skal, úbočních a údolních tvarů, průsmyků, sedel, brázd, údolí, pánví, plošin, tabulí, roklí, nížin, propastí, dolin, sníženin apod.

¹⁸ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše a kol. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995, s. 16-22.

¹⁹ PLESKALOVÁ, J. *Pomístní jméno v jazykové komunikaci*. In MAJTÁN, M. *Spoločenské fungovanie vlastných mien*. VII. slovenská onomastická konferencia, 1980, s. 81.

²⁰ ŠTĚPÁN, Pavel. *Pomístní jména v Čechách z pohledu slovtvorného*. Praha: Academia, 2016, s. 10.

Agronyma neboli pozemková jména jsou vlastní jména jednotlivých pozemků nebo jejich seskupení, a to obdělávaného pozemku, čímž se rozumí pole, louka, pastvina, zahrada, vinice apod., lesního pozemku, tedy lesa, háje, obory apod., nebo neobdělávané půdy.

Hodonyma pojmenovávají dopravní cesty, tedy zejména silnice, dálnice, cesty, tunely, mosty, železnice, brody, přívozy, lanovky apod. Do této skupiny dříve spadající jména ulic, náměstí a jiných veřejných prostranství se nově vyčleňují jako urbanonyma, která tvoří samostatnou skupinu toponym.

Poslední skupinou jsou **vlastní jména jiných neživých přírodních nebo člověkem vytvořených objektů, které nejsou určeny k obývání**, tedy jména balvanů, kapliček, božích muk, křížků, hřbitovů, pomníků, mohyl, lomů, dolů, rozhleden, trigonometrických bodů, ukazatelů cest atd.²¹

Obecně můžeme pomístní jména rozdělit na jména označující objekty přírodní a kulturní. Toto dělení je používáno spíše orientačně, protože často bývá obtížné odlišit objekt vzniklý přirozeně anebo s přispěním člověka.

Dále rozlišujeme pomístní jména přímá (primární) a nepřímá (sekundární). Přímá jména označují objekt, jehož nějaký znak je přímo obsažen v názvu, zatímco nepřímá jména pojmenovávají objekt pomocí názvu objektu jiného.

V některých případech existuje lidová (spontánně vytvořená) i oficiální podoba jména (uměle vytvořená).²²

3.3 Vztahové modely toponym

Rudolf Šrámek rozlišuje při tvoření toponym čtyři vztahové modely na základě vztahu pojmenovatele k pojmenovávanému objektu. Jsou to:

- A. poloha nebo směr pojmenovávaného objektu,
- B. přímé označení objektu,
- C. popis a charakteristika objektu,

²¹ Pomístní jméno. *CzechEncy: Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2020 [cit. 2022-12-12]. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/POM%C3%8DSTN%C3%8D%20JM%C3%89NO>

²² ŠMILAUER, V. *Úvod do toponomastiky*. Praha: SPN, 1964, s. 8-9.

D. přivlastnění objektu.

Podle Jany Pleskalové se dá tento systém užít s některými úpravami i při popisu pomístních jmen. Zásadní při utváření nového pomístního jména je vztah pojmenovatele k pojmenovávanému objektu a to, jaké znaky daného objektu jsou pro něj důležité. Na základě vyjádřených znaků ve jméně můžeme pak rozlišit výše uvedené čtyři vztahové modely, a tedy základní motivační skupiny. U víceslovných názvů se užívá kombinace více vztahových modelů.

Na základě vztahové modelu můžeme dále rozlišit několik způsobů tvoření. Jana Pleskalová je rozlišuje takto:

1. toponymizace,
2. tvoření na základě metaforické nebo metonymické souvislosti pojmenovaného objektu s jiným,
3. derivace,
4. kompozice,
5. tvoření víceslovných pojmenování,
6. tvoření předložkových pomístních jmen,
7. přejímání toponym a apelativ z jiných jazyků a jejich adaptace v češtině.²³

Můžeme rozlišovat také různé slovtvorné modely. Slovtvorný model určuje druh formální utvářenosti daného jména – je to slovtvorný vzorec jazykového ztvárnění pojmenovacího aktu.²⁴ Je podřazený vztahovému modelu a každý vztahový model může využívat několik slovtvorných modelů.

3.4 Historie pomístních jmen

První pomístní jména se objevují ojediněle už v listinách z 11.-13. století, tedy z nejstaršího historického období češtiny. Prvotními doklady existence českého jazyka jsou bohemika, glosy, přípisky a vpisky v textech a na konci 13. století potom dva souvislé texty, a to Píseň ostrovska a Kunhutina modlitba.

²³ PLESKALOVÁ, Jana. *O tvoření českých pomístních jmen. Slovo a slovesnost*. 1992, 53(III.), s. 193-200.

²⁴ ŠRÁMEK, Rudolf. *Slovtvorný model v české toponymii. Slovo a slovesnost*. 1976, 37(2), 112-120.

V následujících staletích je zaznamenáváno jmen čím dál více a v různých typech listin, což svědčí o rozšiřování jejich užívání.

V 18. a 19. století se v katastrech (tereziánském, josefském a stabilním) objevují už první soupisy pomístních jmen. Tyto soupisy se podobají dnešní anoikonymii a některá jména se dokonce dochovala dodnes.²⁵

Zásadní událostí, která pozměnila vývoj pomístních jmen, byl ve 20. století odsun Němců. V oblastech, kde převažovalo německé obyvatelstvo, byly čtenější německé názvy, které však s odchodem Němců postupně vymizely a nově příchozí čeští obyvatelé je nahradili názvy českými.

Další zásadní událostí byla kolektivizace. Zemědělské pozemky byly spojovány do větších celků, a proto některé jejich jednotlivé původní názvy zanikly.

Nejmladší jména vznikají i v současnosti. Obce jsou rozšiřovány, a tudíž je potřeba pojmenovávat nová místa.

3.5 Historie výzkumu pomístních jmen

Prvním, kdo použil termín pomístní jméno, byl již výše zmíněný Hermenegild Jireček. Po něm se o sběr pokusil profesor pražského učitelského ústavu Karel Vorovka v letech 1888-1894. Dochovalo se po něm několik dotazníků, kde byla pomístní jména strukturována podobně, jako v dotaznících ze sběru jmen, započatém roku 1963.

Dále se o shromáždění pomístních jmen pokusil přípravný výbor Národopisné výstavy československé (1895). Tento pokus nebyl velmi úspěšný, stejně jako snahy Pavla Papáčka, který rozeslal dotazníky na různá místa v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, ale vrátil se mu pouze zlomek vyplněných dotazníků. První světová válka překazila činnost Místopisné komise při České akademii věd a umění, která měla za hlavní cíl právě soupis pomístních jmen.

Významným pokrokem byla až studie Antonína Profouse, který v ní stanovil způsob, jak jména sbírat a uveřejňovat a snažil se analyzovat i slovotvorné prostředky vyskytující se na daném území²⁶ O jejich sepsání se usilovalo hlavně z toho důvodu, aby mohla být využita jako pramen. Musela být shromážděna nejen z historických záznamů, ale i ze sdělení současníků, a

²⁵ PLESKALOVÁ, J. *Česká pomístní jména v diachronním pohledu*. Acta onomastica, 40, 1999/2000, s. 186.

²⁶ ŠTĚPÁN, Pavel. *Pomístní jména v Čechách z pohledu slovotvorného*. Praha: Academia, 2016, s. 15-16.

také musela být přesně lokalizována. Dosud zmiňované pokusy o sepsání byly poměrně neúspěšné a nedokončené.²⁷

Zásadním zlomem pro výzkum pomístních jmen byla práce Vladimíra Šmilauera. Podle něj jsou pomístní jména lidovými výtvy, a proto jsou důležitá pro poznání hospodářského a společenského života. Z jeho podnětu zahájila Místopisná komise ČSAV roku 1963 soupis pomístních jmen z území Čech. Šmilauer jednal před zahájením akce nejen s jazykovědci, ale i s historiky a geografy.²⁸ Samotnou organizací a odborným vedením soupisu byla pověřena Libuše Olivová-Nezbedová. Do roku 1980 bylo shromážděno téměř 430 000 dokladů pomístních jmen, která se stala základem pro Slovník pomístních jmen v Čechách. Slovník vycházel v letech 2005–2009 (každý rok jeden svazek). Poté se přesunul do elektronické verze.

Sběr pomstních jmen na Moravě a ve Slezsku byl organizován v letech 1965–1989 brněnským pracovištěm Ústavu pro jazyk český ČSAV. Práce na moravskoslezském slovníku započaly roku 2005 a koncem roku 2014 byla doposud zpracovaná hesla zveřejněna v podobě elektronického slovníku.²⁹

Vladimír Šmilauer také vypracoval podrobný významový třídič pomístních jmen. Podle toho, co je v pomístních jménech zachyceno, rozlišil následující kategorie:

1. Obecné vztahy a vlastnosti (poloha, vzdálenost, velikost, rychlost, tvar, barva, stáří apod.)
2. Země (vyvýšeniny, vhloubené tvary, půda, složení půdy, kulturní půda, vodstvo, atmosférické jevy apod.)
3. Rostliny (porosty a jednotlivé rostliny, pěstění rostlin)
4. Zvířata (volně žijící, domácí)
5. Člověk (poměry majetkové a právní, lidská práce, lidská díla, duchovní život a historie)
6. Jména nejasná³⁰

²⁷ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše a kol. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest.* Praha: Academia, 1995, s. 35.

²⁸ Tamtéž, s. 36.

²⁹ ŠTĚPÁN, Pavel. *Pomístní jména v Čechách z pohledu slovo tvorného.* Praha: Academia, 2016, s. 16.

³⁰ OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše a kol. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest.* Praha: Academia, 1995, s. 17-20.

Třídíč³¹ je celý uveden v příloze č. 1. Z tohoto seznamu a z publikace *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest* (Libuše Olivová-Nezbedová a kol.) budeme vycházet při rozřazování jmen ve slovníčku v praktické části práce.

Libuše Olivová-Nezbedová a kolektiv autorů v monografii *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest* zpracovávají některé úseky z téměř půl milionu sebraných jmen. Na jména nahlíží jednak z jazykové stránky (hláskosloví, tvarosloví, slovtvorba, sémantika), jednak z hlediska využití pomístních jmen jako pramenů pro jiné vědní obory. V publikaci je vyloženo asi 4 000 jmen.³²

4 Krchleby

4.1 Poloha

Obec Krchleby leží v okrese Domažlice v Plzeňském kraji, konkrétně v severovýchodní části okresu v blízkosti hranice s okresem Plzeň-jih. V současnosti zde žije podle sčítání lidu z roku 2021 285 obyvatel a nachází se zde 138 domů.³³

V minulosti byla obec střídavě samostatná anebo přidružená k městu Staňkov, jako je tomu i dnes.

4.2 Historie

První osídlení bylo v blízkosti Krchleb pravděpodobně už v době halštatské neboli ve starší době železné, tedy v rozmezí let 800-400 př. n. l. Na vrchu Holubí hlava asi kilometr severovýchodně od vesnice Krchleby se nacházelo hradiště. Lokalita tohoto hradiště byla

³¹ ŠMILAUER, V. *Třídění pomístních jmen*. In: Zpravodaj místopisné komise, 13, 1971, s. 171–204.

³² Pomístní jména v Čechách. O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest. *Ústav pro jazyk český: Akademie věd České republiky* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://ujc.avcr.cz/sd/publikace/knizni/onomastiky-odd-publikace/news_0001.html

³³ Český statistický úřad: *Výsledky sčítání 2021 – otevřená data*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-scitani-2021-otevrena-data> [cit. 2023-02-17]

známa již dříve, ale roku 1988 zde byl proveden archeologický výzkum, během kterého byly objeveny úlomky pravěké keramiky, díky nimž byla provedena datace.³⁴

V blízkosti Krchleb se nacházel hrádek Lacembok, v některých pramenech uváděn jako Hrádek, ke kterému vesnice patřila. Podle archeologických nálezů pravděpodobně existoval již v druhé polovině 13. století. Zakladatel hradu není z písemných pramenů znám, ale pravděpodobně by jím mohl být královský úředník Vitla ze Staňkova nebo někdo z jeho rodu. Ve 14.-15. století potom hrad vlastnil rod Bohuchvalů z Hrádku.³⁵

V okolí hrádku se nacházely dvory o pár staveních, které byly předzvěstí budoucích osad. K Lacemboku patřily dvory Čermná, Hlohovčice, Poděvousy, Pučlice, Chřenov, Škrchleby a část Kamenice. Kolem roku 1380 přibýly ještě dvory v Ohučově a Bukové. Tyto dvory dostal od panovníka pan Vitla ze Staňkova. V jeho rodu se pak objevily dva bratři, Bušek a Vojslav ze Škrchleb. Vojslavův syn Bohuslav z Krchleb se stal roku 1373 držitelem dvora Škrchleby. Dvory později přešly pod majetek Kateřiny Hochauserové a později připadly Horšovskému Týnu.³⁶

Na počátku 15. století hrádek zanikl při požáru během husitského tažení. V současnosti jsou patrné zbytky bývalého hrádku, především cisterna a okolní obranné valy a příkopy. Součástí ochrany hradu byly také dva rybníky Vížka I a II, nacházející se pod skalkou, na které měl být Lacembok situován. Jeden chránil hrad ze západu a druhý ze severu. Dodnes patrné valy a příkopy potom zajišťovaly ochranu z východu a z jihu. Od roku 1964 je zřícenina chráněna jako kulturní památka.

O samotných Krchlebech, nebo v některých starších pramenech též Škrchlebech či Vrchlebech, pochází první zmínka z roku 1366. V této době se zde mělo nacházet několik staveb, které však byly zničeny husity. Poloha těchto původních Krchleb není přesně známá, ale pravděpodobně ležely v údolí, odkud se potom obyvatelé začali přesouvat na vrch kvůli nebezpečí záplav.³⁷

Další zmínka o Krchlebech pochází ze 17. století. První stavba v oblasti, kde leží dnešní vesnice, je zaznamenána až v 18. století. Byla to tzv. „Hájěnka“, která se nacházela na

³⁴ BAŠTA, Jaroslav; BAŠTOVÁ, Dara. Krchleby. *Výzkumy v Čechách*. 1988–1989. 1992, s. 70. Dostupné z: https://amcr-info.aiscr.cz/downloads/BZO/BZO1986_1987.pdf [PDF, cit. 2023-07-02].

³⁵ STEINBACHOVÁ, Věra, Radka KINKOROVÁ, Karel FOUČEK, Zdeněk VALENTA a Viktor STEINBACH. *Staňkov: 775 let*. Plzeň: Nava, 2008. s. 89.

³⁶ LIŠKA, Josef. *Když domy mluví: O Krchlebských domech, stavbách a lidech*. 1. vyd. [S.L]: [s.n.], 2014. s. 9.

³⁷ Tamtéž, s. 10-11.

nejvyšším místě Krchleb ve východní části vesnice. Střecha hájovny byla pokrytá hliněnými taškami a dům měl dvě velké obytné místnosti a černou kuchyni. Budova měla také přístavbu pro domácí zvířata. Okolo hájovny byl rozsáhlý sad, před domem rybníček s vodou pro domácí zvířata a také studna s vodou pro tamější obyvatele. V polovině 20. století Hájenka vyhořela. V místech tohoto stavení se v současnosti nachází chatová osada, která zachovala název Hájenka jako pomístní jméno.

První úřední zmínka již o osadě Škrchleby pochází z roku 1865 a podle záznamů staňkovské farnosti zde v této době žilo 26 osadníků. V této době už se začaly stavět domy, z nichž některé zde stojí dodnes.³⁸

4.3 Původ názvu obce

Obcí s názvem Krchleby existuje v České republice celkem šest. O samotném vzniku jména koluje několik různých verzí.

První teorie odvozuje název od staročeských slov „krchý“, což znamená levý nebo umístěný na levé straně, a „leb“, což je výraz pro hlavu. Znamenalo by to, že v této vesnici chodili lidé s hlavou nakloněnou nalevo, a to by se v přeneseném významu dalo také chápat jako to, že tito lidé byli „blázniví“. Případně, pokud bychom brali v úvahu především slovo „krchý“, by to mohlo znamenat, že zde bylo hodně leváků.

Mnohem rozšířenější a oblíbenější v Krchlebech je lidová etymologie názvu. Lidových výkladů jména je také hned několik.

Jedna z verzí výkladu mluví o tom, že původní název byl Vrchleby, protože vesnice leží na kopci.

Další vysvětluje název tak, že S na začátku označuje to, že zde bylo nutné skrblit neboli šetřit chlebem, protože se zde musela velká část obilí schovat na příští osetí.³⁹

Poslední, a u místních nejspíš nejoblíbenější, teorie je pověst o dvou znuděných šlechticích, které žily na hrádku Lacembok nebo na nedalekém hlohovském panství, odkud sem měly chodit za zábavou. Údajně nosily boty z chleba, aby ukázaly, že jsou tak bohaté, že

³⁸ LIŠKA, Josef. *Když domy mluví: O Krchlebských domech, stavbách a lidech*. 1. vyd. [S.L]: [s.n.], 2014. s. 10-11.

³⁹ *Škrchleby*. Plzeň: Delex s.r.o., 2008.

pro ně není chléb vhodným jídlem. Název má být proto odvozen od „škrchání“ chleba, což mělo znamenat vydlabávání střídky z chleba. Tak měl vzniknout název Škrhleby, který vesnice nesla až do roku 1928, kdy byl úředně změněn na Krchleby.⁴⁰

⁴⁰ LIŠKA, Josef. *Když domy mluví: O Krchlebských domech, stavbách a lidech*. 1. vyd. [S.L]: [s.n.], 2014. s. 8-9.

5 Praktická část

5.1 Jazyková charakteristika pomístních jmen

O souboru získaných pomístních jménech lze obecně říci, že převažují spisovně české názvy. Vyskytují se však i slova obecně česká, jako například *Dolejšák*, *Horejšák*, *Pochcaná rochce*. Dále potom nespisovné koncovky substantivizovaných adjektiv (*U Utopenýho*, *U Podřezanýho*). Místo spisovné koncovky *-ého* je v názvu užívána nespisovná koncovka *-ýho*.

Některá slova jsou také nářeční. Například *Pochcaná rochce*, kdy *rochce*, nebo někdy též *rokce*, je výraz pro rokli.

Cizojazyčné názvy se v souboru jmen nevyskytují, a to i přesto, že se zde v běžné komunikaci používají některá slova převzatá především z němčiny.

5.1.1 Slovní druhy sebraných jmen

Ze slovních druhů u sebraných jmen převažují substantiva, potom názvy předložkové, ve kterých se jedná o kombinaci předložky a substantiva. Dále jsou zastoupena adjektiva, která jsou součástí dvouslovných názvů společně se substantivem.

Nejvíce názvů je tvořeno substantivy, konkrétně 19 z celkově 50 sebraných. Jmen složených z prepozice a substantiva je 16, z adjektiva a substantiva 13. Názvy tvořené prepozicí, adjektivem a substantivem jsou 2.

Substantiva: *Apos*, *Čermná*, *Dolejšák*, *Habří*, *Horejšák*, *Houvárek*, *Hrádek*, *Klástersko*, *Lesík*, *Mastník*, *Merklínsko*, *Pěticestí*, *Pískovna*, *Šmouda*, *Vížka I*, *Vížka II*, *Výtuň*, *Výtuň I*, *Výtuň II*

Prepozice + substantivum: *U Dubu*, *V Hájence*, *Na Hrádku*, *U Letadla*, *U Močidla*, *Na Panském*, *Pod Pejskem*, *Na Poprdě*, *V Potocích*, *U Pošťáka*, *Na Rybníkách*, *Ve Skřivánčí*, *V Soudnejch*, *Na Škalce*, *U Utopenýho*, *Na Vršku*

Adjektivum + substantivum: *Dobrá voda*, *Dolní Čertovka*, *Dolejší křížek*, *Farská rokle*, *Holubí hlava*, *Horní Čertovka*, *Hořejší křížek*, *Kamenná hora*, *Malá pískovna*, *Pochcaná rochce*, *Srbický potok*, *Široká alej*, *Řezáčova studánka*,

Prepozice + adjektivum + substantivum: *U Vlčí jámy*, *U Zeleného háje*

5.1.2 Slovo tvorná charakteristika

Sebraná pomístní jména byla tvořena různými způsoby. Jedním z nejvíce uplatňovaných je **derivace**, konkrétně **sufixace**.

-ák: *Dolejšák, Hořejšák*

-čí: *Ve Skřivánčí*

-dlo: *Močidlo*

-ek: *Houvárek, Hrádek, Pod Pejskem, Na Vršku, Dolejší křížek, Hořejší křížek*

-í: *Habří*

-ík: *Mastník, Lesík*

-ka: *Na Škalce, Vížka, Řezáčova studánka*

-ovka: *Dolní Čertovka, Horní Čertovka*

-ovna: *Pískovna*

-sko: *Klástersko, Merklínsko*

Pouze slovo *Pěticestí* bylo utvořeno **kompozicí**, konkrétně kompozičně-konverzním způsobem. Více slov utvořených kompozicí nemůžeme doložit.

Objevují se také názvy vzniklé **substantivizací** adjektiv. Jsou to: *Čermná, Na Panském, Ve Skřivánčí, V Soudnejch, U Utopenýho*.

Adjektiva v pomístních jménech byla tvořena těmito sufixy:

-ejší: *Dolejší křížek, Hořejší křížek*

-í: *Holubí hlava, U Vlčí jámy*

-cký: *Srbický potok*

-ná: *Kamenná hora, Pochcaná rochce*

-ní: *Dolní Čertovka, Horní Čertovka*

-ova: *Řezáčova studánka*

-ský (-ská): *Farská rokle*

Názvy *Dolejšák* a *Horejšák* vznikly **univerbizací** ze spojení *Dolejší rybník* a *Hořejší rybník*.

5.2 Motivační skupiny pomístních jmen

Mezi sebranými pomístními jmény můžeme rozlišit několik motivačních skupin podle toho, čím byl vznik názvu motivován. Skupinou, která je zastoupena v hojném počtu, jsou jména, v jejichž názvu je obsažena charakteristika nebo popis pojmenovávaného objektu. V této skupině můžeme dále rozlišit skupinu slov motivovanou porostem v dané lokalitě. Sem patří například tato jména: *U Dubu*, *Habří*, *Lesík*.

Další je potom skupina jmen, v jejichž názvu je obsažena nějaká vlastnost nebo hodnocení objektu. Jsou to například: *Dobrá voda*, *Mastník*, *Kamenná hora*, *Pochcaná rochce*, *Široká alej*, *U Zeleného háje atd.*

Názvy motivované polohou jsou také velmi časté. Jsou to například: *Dolejšák*, *Dolejší křížek*, *Dolní Čertovka*, *Horejšák*, *Hořejší Čertovka*, *Horní křížek atd.*

Najdeme i názvy, ve kterých je obsaženo přivlastnění. Je to název *Řezáčova studánka*, ale můžeme sem řadit i jména *Klástersko* a *Farská rokle*, protože název vznikl podle toho, komu dané území patřilo.

V neposlední řadě je zde skupina jmen, ve kterých je přímo označen pojmenovávaný objekt. Jsou to například víceslovné názvy, které se skládají z adjektiva označujícího nějakou vlastnost objektu a z obecného jména objektu: *Dolejší křížek*, *Farská rokle*, *Kamenná hora atd.*

5.3 Slovníček pomístních jmen

Slovníček je řazen abecedně. U předložkových názvů je určující písmeno prvního slova, které následuje bezprostředně po předložce, u víceslovných názvů je to první písmeno prvního slova. Například: *U Dubu* – jméno je řazeno k písmenu D, *Farská rokle* – jméno je řazeno k písmenu F, *U Vlčí jámy* – jméno je řazeno k písmenu V. U některých názvů je v závorce uvedena i jiná, ale méně užívaná, varianta pomístního jména.

Stavba hesla

Slovníkové heslo se skládá z těchto částí:

1. Druh pojmenovaného objektu, zařazení ke skupině pomístních jmen (hydronyma, oronyma, agronyma, hodonyma aj.) a základní informace o objektu.
2. Výklad původu názvu.
3. Rozlišení, jestli se jedná o pojmenování přímé nebo nepřímé.
4. Určení, jestli dané pomístní jméno vzniklo z apelativa (obecného jména) nebo propria (vlastního jména).
5. Zařazení ke vztahovému modelu A, B, C, D (viz kapitola 3.3 Vztahové modely toponym).
6. Zařazení jména do Šmilauerova třídíče pomístních jmen uvedeného v příloze č. 1. U každého jména je uvedeno číslo odpovídající číslu v třídíči.
7. Lokalizace objektu, který jméno označuje, na mapě v příloze č. 1. Příloha obsahuje dvě mapy (označené mapa č. 1 a mapa č. 2). Ve slovníčku je u každého jména uvedeno, na které mapě najdeme místo, které dané jméno označuje, a souřadnice určující přibližnou polohu objektu.

Apos (Na Aposu)

- Orientační bod v lese používaný především lesními pracovníky.
- Původ názvu je neznámý.
- Pojmenování přímé.
- Vztahový model: nelze určit
- 6.4
- Mapa č. 1: 7A

Čermná

- Hydronymum.
- Rybník mezi obcemi Krchleby a Čermná.
- Název podle nedaleké stejnojmenné obce. Samotný název obce Čermná má označovat „čermnou“ barvu, tedy tmavě červenou. Podle Antonína Profouse byly obce s tímto názvem pojmenovány podle barvy blízkých potoků, ale František Ryšánek uvádí, že by

mohlo jít spíše o pojmenování podle červené půdy v dané lokalitě. To ale neodporuje názoru A. Profouse, protože v tom případě by mohly mít potoky také tuto barvu kvůli půdě na dně a okrajích. Toto zbarvení je způsobeno zvětralými železitými rudami.⁴¹

- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z *propria*.
- Vztahový model: C
- 5.3.3.1.1
- Mapa č.1: 4E

Dobrá voda

- Agronymum.
- Les.
- Název vznikl pravděpodobně podle toho, že lesem protéká potok, jehož voda mohla být označována za „dobrou“.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: B+C
- 1.8.1 a 2.5.1
- Mapa č. 1: 7C

Dolejšák

- Hydronymum.
- Rybník v obci Krchleby vedle hasičárny.
- Název podle umístění rybníka – nachází se ve spodní části obce. Přímo v obci se nacházejí dva rybníky a kvůli jejich rozlišení se používají názvy Horejšák a Dolejšák podle polohy.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A
- 1.2.2
- Mapa č. 2: 4C

⁴¹ RYŠÁNEK, František. Čermná. *Naše řeč* [online]. 1950, 34(9-10), 177-178 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4207>

Dolní Čertovka

- Agronymum.
- Les.
- Původ názvu je nejasný. Adjektivum „Dolní“ označuje polohu lesa, který se nachází jižněji než Horní Čertovka.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+C
- 1.2.2 a 6.4
- Mapa č. 1: 5D

Dolejší křížek

- Křížek u cesty směrem ke Staňkovu.
- Název podle polohy – nachází se pod kopcem (níže než Hořejší křížek).
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+B
- 1.2.2 a 5.3.4.1.5
- Mapa č. 1: 3D

U Dubu

- Bývalý důl.
- U Dubu byla jedna z největších šachet pro těžení uhlí v okolí.
- Název vznikl podle výrazného dubu v blízkosti šachty.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+B
- 1.2.2 a 3.3.2
- Mapa č. 1: 8B

Farská rokle

- Oronymum.
- Rokle v lese směrem k městu Staňkov.

- Adjektivum „Farská“ je ve jménu proto, že pozemky v této lokalitě patřily staňkovské faře.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: D+B
- 5.1.2 a 2.1.3
- Mapa č. 2: 1D

Habří

- Agronymum.
- Les.
- Název vznikl podle množství habrů v oblasti.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: B
- 3.3.2
- Mapa č. 1: 6A

V Hájence

- Agronymum.
- Pozemky v obci, kde se v současnosti nachází chatová osada.
- Název podle první stavby dnešní obce Krchleby, které se říkalo právě Hájenka a která stála právě v místech, kde se dnes říká V Hájence. Hájenka sloužila jako hájovna, ale v současnosti již nestojí, protože vyhořela v 50. letech 20. století.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z propria.
- Vztahový model: A+B
- 5.3.4.2.5
- Mapa č. 2: 7B

Holubí hlava

- Oronymum.
- Vrch s nadmořskou výškou 475 m nedaleko obce Krchleby.

- Nacházelo se zde pravěké hradiště ze starší doby železné.
- Původ názvu je neznámý. Jméno se pravděpodobně dochovalo už z doby prvního osídlení.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: nelze určit
- 4.2.2.2
- Mapa č. 1: 5C

Horejšák (Hořejšák)

- Hydronymum.
- Rybník v obci.
- Název podle polohy rybníka – nachází se v horní části vesnice (na kopci). Přimo v obci se nacházejí dva rybníky a kvůli jejich rozlišení se používají názvy Horejšák a Dolejšák podle polohy.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A
- 1.2.2
- Mapa č. 2: 7C

Horní Čertovka

- Agronymum.
- Les.
- Původ názvu je nejasný. Adjektivum „Horní“ označuje polohu lesa, který se nachází severněji než Dolní Čertovka.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+C
- 1.2.2 a 6.4
- Mapa č. 1: 5C

Hořejší křížek

- Křížek u cesty směrem ke Staňkovu.
- Název podle umístění – nachází se na kopci (výše než Dolejší křížek).
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+B
- 1.2.2 a 5.3.4.1.5
- Mapa č. 1: 2D

Houvárek

- Hydronymum.
- Studánka v blízkosti obce.
- Zdrobnělina z „houvar“. Houvar je nářečně suchá louka na kopci s výbornou pící. Houvar může být také nářeční podoba slova „ouvar“ s protetickým h. Ouvar znamená mokřina v poli nebo na louce.⁴²
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: B
- 2.5.3
- Mapa č. 2: 4A

Hrádek

- Agronymum.
- Les.
- Název vznikl podle toho, že se v této oblasti nacházel hrádek Lacembok. Proto se zdejší lesům říká Hrádek nebo Na Hrádku.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A
- 5.3.4.2.1

⁴² *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český ČSAV, 2011 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

- Mapa č. 1: 4B

U Hrádku

- Agronymum.
- Pole v blízkosti zříceniny hradu Lacembok.
- Název vznikl podle blízkosti pole k zřícenině hrádku Lacembok a lesům, kterým se říká Hrádek.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+B
- 1.2.2 a 5.3.4.2.1
- Mapa č.1: 4C

Kamenná hora

- Oronymum.
- Kopec mezi obcemi Krchleby a Horní Kamenice s nadmořskou výškou 507 m.
- Jméno vzniklo pravděpodobně podle kamenité půdy.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: C+B
- 2.3 a 2.1.1
- Mapa č. 1: 5A

Klástersko

- Agronymum.
- Les.
- Název vznikl podle majitele lesa, kterým byl chotěšovský klášter. Chotěšovský premonstrátský klášter byl majitelem a pravděpodobně i zakladatelem městečka Staňkov a vlastnil tudíž mnoho pozemků v okolí.⁴³
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.

⁴³ STEINBACHOVÁ, Věra, Radka KINKOROVÁ, Karel FOUČEK, Zdeněk VALENTA a Viktor STEINBACH. *Staňkov: 775 let*. Plzeň: Nava, 2008. s. 8.

- Vztahový model: D
- 5.1.2
- Mapa č. 1: 5B

Lesík

- Agronymum.
- Les v těsné blízkosti obce.
- Název je zdrobnělinou apelativa les. Vznik deminutiva je motivován malou rozlohou lesa.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: B
- 3.2.1
- Mapa č. 2: 5D

U Letadla

- Agronymum.
- Část lesa.
- Název vznikl podle toho, že do této oblasti údajně spadlo během druhé světové války letadlo.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+C
- 1.2.2 a 5.4.6.5
- Mapa č. 1: 7A

Malá pískovna

- Bývalá pískovna.
- Název vznikl proprializací slova pískovna. Přívlastek „Malá“ byl přidán kvůli odlišení od Pískovny, která je větší.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: C+B

- 1.4 a 5.2.1.2
- Mapa č. 2: 6D

Mastník

- Oronymum.
- Kopec nedaleko obce Krchleby v blízkosti Staňkova s nadmořskou výškou 431 m.
- Název vznikl spravedpodobně podle mastné půdy.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: C
- 2.2
- Mapa č. 1: 2C

Merklínsko

- Agronymum.
- Les.
- Název odvozen od názvu obce Merklín, jehož směrem se lesy, kterým se říká Merklínsko, nacházejí.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z propria.
- Vztahový model: D
- 5.1.4
- Mapa č. 1: 9A

U Močidla

- Hydronymum.
- Místo v obci, kde vyvěrala voda na povrch.
- Močidlo znamená louže, močál, nebo místo určené k máčení lnu a konopí.⁴⁴ Stejných pomístních jmen je v České republice několik.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.

⁴⁴*Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Ústav pro jazyk český ČSAV, 2011 [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

- Vztahový model: A+B
- 1.2.2 a 2.5.3
- Mapa č. 2: 5B

Na Panském

- Agronymum.
- Pole.
- Název podle majitele půdy, kterým byli páni, tedy šlechta.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+D
- 5.1.3
- Mapa č. 2: 8B

Pod Pejskem

- Bývalá šachta na těžení černého uhlí.
- Původ názvu je neznámý.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+ nelze určit
- 1.2.2 a 4.2.1.8
- Mapa č. 1: 6C

Pěticestí

- Hodonymum.
- Křižovatka lesních cest.
- Název odvozen od počtu křížících se cest, kterých je pět.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: C+B
- 1.4.1 a 5.3.7.2
- Mapa č. 1: 6C

Pískovna

- Bývalá pískovna v lese v těsné blízkosti Krchleb.
- Název vznikl proprializací – apelativum se zde používá jako název konkrétní pískovny.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: B
- 5.2.1.2
- Mapa č. 2: 5D

Pochcaná rochce

- Oronymum.
- Rokle, kterou protéká potok.
- „Rochce“ je nářeční výraz pro rokli. „Pochcaná“ proto, že rokli protéká potok a zadržuje se zde voda.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: C+B
- 2.2.3 a 2.1.3
- Mapa č. 2: 4A

Na Poprdě

- Agronymum.
- Pozemky v obci, kde stojí v současnosti několik domů.
- Název vznikl pravděpodobně ze slova „páprda“, a to kvůli některému z místních obyvatel.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+C
- 5.1.5.1
- Mapa č. 2: 6B

V Potocích

- Agronymum.

- Pole.
- Název vznikl podle blízkosti potoka
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+B
- 2.5.4
- Mapa č. 1: 3E

U Pošťáka (U Podřezaného)

- Hodonymum.
- Most přes potok v lese na silnici z Krchleb do Staňkova.
- Název podle události – v těchto místech byl v 2. polovině 20. století okraden a zavražděn pošťák. Byl podříznut, proto se zde říká také U Podřezaného.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+C
- 5.4.6.1
- Mapa č. 2: 3C

Na Rybníkách

- Agronymum.
- Louky.
- V těchto oblastech se dříve nacházelo několik, dnes již vyschlých, rybníků.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+B
- 1.2.2 a 2.5.7
- Mapa č. 1: 4B

Řezáčova studánka

- Hydronymum.
- Studánka v lese nedaleko Krchleb.

- O studánku a její okolí již několik let pečuje pražský herec Ivan Řezáč, který má v Krchlebech chalupu. Proto se v poslední době ujal název Řezáčova studánka namísto původního studánka Ve sráči.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z propria.
- Vztahový model: D+B
- 5.1.5.3 a 2.5.2
- Mapa č. 2: 4C

Ve Skřivánčí (Skřivánčí les)

- Agronymum.
- Les v těsné blízkosti vesnice.
- Název vznikl pravděpodobně kvůli hojnému výskytu skřivanů v lese.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: C+B
- 1.2.2 a 4.1.2
- Mapa č. 1: 3D

V Soudnejch

- Agronymum.
- Les.
- V těchto místech byl dříve uhelný důl Soudný. Byl založen roku 1820, později byla těžba přerušena a v 20. století byla těžba zastavena.⁴⁵
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z propria (jméno dolu Soudný).
- Vztahový model: A+C
- 1.2.2 a 5.2.5.2
- Mapa č. 1: 6B

⁴⁵ Malá merklínská pánev. *Zdarbuh.cz* [online]. 2008–2023 [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: <https://www.zdarbuh.cz/reviry/zud-reviry/mala-merklinska-panev/>

Srbický potok

- Hydronymum.
- Potok, který pramení nedaleko obce Srbice a protéká rybníky Vížka I a Vížka II. V blízkosti obce Dolní Kamenice se vlévá do řeky Radbuzy.
- Název podle obce Srbice, která se nachází nedaleko pramene potoka.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z propria.
- Vztahový model: C+B
- 5.3.3.1.3 a 2.5.4
- Mapa č. 1: 3A,B,C,D,E

Široká alej (Široká)

- Agronymum.
- Les.
- Název motivovaný velkou rozlohou lesa.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: C+B
- 1.4 a 3.2.1
- Mapa č. 1: 8A

Na Škalce

- Agronymum.
- Pozemky v obci.
- Název vznikl podle toho, že pozemky v této oblasti stojí na skále, která je místy znatelná i nad povrchem. V těchto místech se nachází i ulice Na Skalce.
- „Š“ v názvu je nářeční prvek.
- Pojmenování přímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+B
- 1.2.2 a 2.1.1.1
- Mapa č. 2: 5C

Na Šmoudě (Šmouda)

- Agronymum.
- Les v těsné blízkosti obce Krchleby směrem k obci Čermná.
- Původ názvu je nejasný, ale pravděpodobně souvisí se slovem „čmoud“, tedy kouř nebo dým.
- Pojmenování nepřímé.
- Vztahový model: A+nelze určit
- 6.4
- Mapa č. 1: 5D

U Utopenýho

- Oronymum.
- Jáma po bývalé šachtě.
- Název vznikl podle toho, že se zde někdo v minulosti utopil.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+C
- 1.2.2 a 5.4.6.5
- Mapa č. 1: 6C

Vížka I

- Hydronymum.
- Rybník v blízkosti zříceniny hradu Lacembok. Spolu s druhým rybníkem Vížka II sloužily v minulosti jako obrana hradu ze severu a ze západu.
- Jméno „Vížka“ (femininum) je oficiální jméno rybníku uvedené v mapách, ale v mluvené komunikaci se mnohem častěji užívá „Víšek/Výšek“ (masculinum).
- Původ názvu je nejasný, ale pravděpodobná je varianta, že se rybník nacházel pod jednou z věží hradu Lacembok, a proto byl rybník pojmenován Vížka, což je deminutivum slova věž.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: nelze určit
- 6.4

- Mapa č. 1: 3C

Vížka II

- Hydronymum.
- Rybník v blízkosti zříceniny hradu Lacembok. Spolu s druhým rybníkem Vížka I sloužily v minulosti jako obrana hradu ze severu a ze západu.
- Jméno „Vížka“ (femininum) je oficiální jméno rybníku uvedené v mapách, ale v mluvené komunikaci se mnohem častěji užívá „Víšek/Výšek“ (maskulinum).
- Původ názvu je nejasný, ale pravděpodobná je varianta, že se rybník nacházel pod jednou z věží hradu Lacembok, a proto byl rybník pojmenován Vížka, což je deminutivum slova věž.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: nelze určit
- 6.4
- Mapa č. 1: 3C

U Vlčí jámy

- Oronymum.
- Jáma. Dříve zde byla patrná díra ve skále, ale v současnosti je zasypaná.
- Název vznikl pravděpodobně podle toho, že tato jáma sloužila v minulosti jako past na chytání vlků.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+C+B
- 1.2.2, 4.1.1 a 2.1.3
- Mapa č. 2: 7D

Na Vršku

- Agronymum.
- Les v těsné blízkosti obce.
- Název vznikl podle toho, že se les nachází na vrchu.
- Pojmenování přímé.

- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+B
- 1.2.2 a 2.1.1
- Mapa č. 2: 3C

Výtuň

- Agronymum.
- Les.
- Výtuň nebo podle některých zdrojů Výtůň je les mezi Krchleby a Horní Kamenicí. Nachází se zde hájovna, které se také říká Výtuň, a kaplička.
- V blízkosti Krchleb se nacházejí celkem tři místa, kterým se říká Výtuň nebo Výtůň, a na všech se nacházejí hájovny. Jednotlivá jména jsou pak odlišena čísly.
- Původ názvu je neznámý.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: nelze určit
- 6.4
- Mapa č. 1: 6A

Výtůň I

- Agronymum.
- Pozemek s bývalou hájovnou.
- V blízkosti Krchleb se nacházejí celkem tři místa, kterým se říká Výtuň nebo Výtůň, a na všech se nacházejí hájovny. Jednotlivá jména jsou pak odlišena čísly.
- Původ názvu je neznámý.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: nelze určit
- 6.4
- Mapa č. 1: 7C

Výtuň II

- Agronymum.

- Pozemek s bývalou hájovnou.
- V blízkosti Krchleb se nacházejí celkem tři místa, kterým se říká Výtůň nebo Výtůň, a na všech se nacházejí hájovny. Jednotlivá jména jsou pak odlišena čísly.
- Původ názvu je neznámý.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: nelze určit
- 6.4
- Mapa č. 1: 4B

U Zeleného háje

- Hodonymum.
- Rozcestí. Kříží se zde cesty směrem na Krchleby, Poděvousy a Merklín.
- V současnosti se zde nachází penzion Zelený Háj.
- Název vznikl podle toho, že se zde nachází malý listnatý les, tedy háj. Adjektivum „Zelený“ značí barvu stromů.
- Pojmenování nepřímé.
- Název vznikl z apelativa.
- Vztahový model: A+C+B
- 1.2:2, 1.7.1 a 3.2.1
- Mapa č. 1: 6C

Závěr

Cílem této práce bylo shromáždit co největší počet pomístních jmen v obci Krchleby a jejím okolí a rozčlenit je a charakterizovat podle zvolených kritérií. Jména byla získávána excerpací z map historických i současných, z publikace *Když domy mluví* od krchlebského rodáka Josefa Lišky a metodou řízeného rozhovoru s místními obyvateli. Pomístních jmen bylo sebráno celkem 50.

V teoretické části byla charakterizována onomastika jako věda, předmět jejího zájmu a její podskupiny. Jednou z těchto podskupin je i toponomastika, tedy věda o zeměpisných jménech, která se věnuje mimo jiné i jménům pomístním. Pomístní jména neboli anoikonyma je skupina vlastních jmen, které pojmenovávají neobydlené objekty, a to jak přírodní, tak uměle vytvořené. Patří mezi ně hydronyma, oronyma, agronyma a hodonyma a vlastní jména jiných jednotlivých neobydlených objektů.

Součástí praktické části byla jazyková charakteristika pomístních jmen. V této kapitole byly určeny slovní druhy názvů. Mezi sebranými pomístními jmény převažují názvy dvouslovné – z 50 jich bylo 29, z toho 16 bylo tvořeno prepozicí a substantivem (*V Potocích, Na Šmoudě*) a 13 adjektivem a substantivem (*Farská rokle, Holubí hlava*). Jednoslovných názvů bylo 19 a byla to především substantiva (*Hrádek, Pískovna*). Nejméně názvů bylo trojslovných, konkrétně dva. Tyto názvy se skládaly z prepozice, adjektiva a substantiva (*U Vlčí jámy, U Zeleného háje*).

Pomístní jména jsme analyzovali také z hlediska slovtvorného. Nejvíce zastoupeným slovtvorným způsobem byla derivace, a to zejména suffixace (*Lesík, Merklínsko*). Kompozice byla zastoupena pouze v jednom případě (*Pěticestí*). Několik názvů vzniklo také substantivizací adjektiv (*Na Panském, Ve Skřivánčí*) nebo univerbizací (*Dolejšák, Horejšák*).

Sebraná jména byla zejména česká, žádné cizojazyčné názvy se mezi nimi nevyskytovaly. V minulosti se zde pravděpodobně objevovaly názvy německé, ale byly nahrazeny českými a do současnosti se nedochovaly.

Ze sebraných jmen byl vytvořen abecedně řazený slovníček. Každé slovníkové heslo obsahovalo druh objektu, který jméno označuje, a zařazení k příslušné skupině pomístních jmen. Dále výklad původu a významu jména, určení, jestli název vznikl z apelativa nebo propria, jestli se jedná o pojmenování přímé nebo nepřímé a zařazení k příslušnému

vztahovému modelu. V neposlední řadě potom zařazení do Šmilauerova třídiče pomístních jmen a přibližná lokalizace na mapě.

Více jmen ze slovníčku vzniklo z apelativ (*V Potocích, Na Vršku*), z proprií byl počet mnohem menší. Z proprií vznikaly zejména názvy, které vyjadřovaly přivlastnění objektu k osobě (*Řezáčova studánka*) nebo obci (*Merklínsko*). Pojmenování přímá (*Habří, Kamenná hora*) a nepřímá (*U Vlčí jámy, U Zeleného háje*) byla zastoupena přibližně ve stejném počtu.

Nejvíce zastoupenými pojmenovávanými objekty byly lesy (*Dobrá voda, Kláštersko, Na Šmoudě*). Důvodem je to, že obec Krchleby je ze všech stran obklopená hlubokými lesy, proto bylo nutné je odlišit různými názvy pro lepší orientaci.

Jedním z cílů bylo vyložit významy sebraných pomístních jmen a jejich původ. U většiny se to především díky informátorům podařilo, ale některá jména se používají tak dlouho, že místní už dnes neví, jak vznikla (*Apos, Dolní a Horní Čertovka, Výtuň, Holubí hlava*).

Část uvedených pomístních jmen sama běžně užívám, ale o mnohých z nich jsem předtím neslyšela. Práce pro mě byla cennou zkušeností, protože jsem díky tomu zjistila zajímavé informace o okolí svého bydliště a také proto, že pomístní jména jsou velice zajímavá jak z hlediska lingvistického, tak historického a geografického. Vypovídají mnohé například o původním osídlení oblasti, místních událostech, vlastnictví půdy, podobě krajiny nebo o obyvatelích dané lokality.

Resumé

This bachelor thesis is about local toponyms in Krchleby and its surroundings. Local toponyms name for example forests, fields, mountains, roads, lakes, rivers etc.

Its aim was to summarize local names from selected area and create a vocabulary. The vocabulary contains information about named object, interpretation of its origin, localization in the map and sort into categories from Smilauer's sorter of local names. Another part was a linguistic analysis of chosen names.

The theoretical part of the thesis contains information about onomastic, toponomastic and local names at general. Categories of local names were described in this part and collected names were sorted into these categories in the vocabulary.

All of the names were czech. The most named objects were forests, because forests are all around Krchleby. Most of the names were motivated by features or site of the named object. Some of the names are so old, that it was hard to find their origin.

Sources for the list of names were historical and modern maps, some books and conversations with locals.

Seznam literatury

- BAŠTA, Jaroslav; BAŠTOVÁ, Dara. Krchleby. *Výzkumy v Čechách*. 1988–1989. 1992, s. 70. Dostupné z: https://amcr-info.aiscr.cz/downloads/BZO/BZO1986_1987.pdf [PDF, cit. 2023-07-02].
- HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1253-2.
- LIŠKA, Josef. *Když domy mluví: O Krchlebských domech, stavbách a lidech*. 1. vyd. [S.L]: [s.n.], 2014. s. 9.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše, KNAPPOVÁ Miloslava, MALENÍNSKÁ Jitka, MATUŠOVÁ Jana. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0554-4.
- PLESKALOVÁ, J. *Česká pomístní jména v diachronním pohledu*. *Acta onomastica*, 40, 1999/2000. ISBN 80-86496-01-5
- PLESKALOVÁ, Jana. *O tvoření českých pomístních jmen*. *Slovo a slovesnost*. 1992, 53(III.). ISSN 0037-7031
- PLESKALOVÁ, J. *Pomístní jméno v jazykové komunikaci*. In MAJTÁN, M. *Spoločenské fungovanie vlastných mien*. VII. slovenská onomastická konferencia, 1980. ISBN 71-075-79
- RYŠÁNEK, František. Čermná. *Naše řeč* [online]. 1950, 34(9-10), 177-178 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4207>
- STEINBACHOVÁ, Věra, Radka KINKOROVÁ, Karel FOUČEK, Zdeněk VALENTA a Viktor STEINBACH. *Staňkov: 775 let*. Plzeň: Nava, 2008. ISBN 978-80-7211-305-7
- ŠMILAUER, V. *Třídění pomístních jmen*. In: *Zpravodaj místopisné komise*, 13, 1971. ISSN 0232-0266
- ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky (nauky o vlastních jménech zeměpisných): vysokoškolská příručka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. Učebnice vysokých škol (SPN).
- ŠRÁMEK, Rudolf. *Slovotvorný model v české toponymii*. *Slovo a slovesnost*. 1976, 37(2), 112-120. ISSN 0037-7031
- ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2027-X.
- ŠTĚPÁN, Pavel. *Pomístní jména v Čechách z pohledu slovotvorného*. Praha: Academia, 2016, s. 10. ISBN 978-80-200-2523-4.
- Škrchleby*. Plzeň: Delex s.r.o., 2008.

Internetové zdroje:

<https://ags.cuzk.cz/>

<https://www.czechency.org/>

Český statistický úřad: *Výsledky sčítání 2021 – otevřená data*. Dostupné z:
<https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-scitani-2021-otevrena-data> [cit. 2023-02-17]

<http://www.chartae-antiquae.cz/>

<https://mapy.cz/>

Malá merklínská pánev. *Zdarbuh.cz* [online]. 2008–2023 [cit. 2023-03-07]. Dostupné z:

<https://www.zdarbuh.cz/reviry/zud-reviry/mala-merklinska-panev/>

<https://ujc.avcr.cz/>

Přílohy

Příloha č. 1

Šmilauerův třídač pomístních jmen

1 Obecné vztahy a vlastnosti

1.1 Místo

1.2 Poloha

1.2.1 Podle světových stran

1.2.2 Relativní

1.3 Vzdálenost

1.3.1 Metaforicky

1.4 Velikost, rychlost apod.

1.4.1 Číselná určení

1.4.2 Zdrobněliny

1.4.3 Rychlost (toku)

1.4.4 Zvuk (vznikající rychlým tokem)

1.4.5 Pomalost (toku)

1.5 Tvar, přímé označení

1.6 Tvar a jiné vlastnosti metaforicky

1.6.1 Neživá příroda

1.6.2 Rostlinstvo

1.6.3 Zvířata a lidé

1.6.4 Tělo zvířecí a lidské

1.6.5 Stavby

1.6.6 Tělesná péče, účes, obuv, oděv

1.6.7 Potrava

1.6.8 Náradí, nábytek, nádoby, vozidla

1.6.9 Zemědělství

1.7 Barva a podobné vlastnosti

1.7.1 Barva

1.7.2 Čistota

- 1.7.3 Zakalenost
- 1.7.4 Teplota vody
- 1.7.5 Chuť vody
- 1.7.6 Zápach vody
- 1.8 Hodnocení (povaha)
 - 1.8.1 Kladné
 - 1.8.2 Záporné
- 1.9 Starý, nový
- 2 Země
 - 2.1 Terénní formy
 - 2.1.1 Vyvýšeniny
 - 2.1.1.1 Skály
 - 2.1.2 Svahy
 - 2.1.3 Vhloubené útvary
 - 2.1.4 Ostrov
 - 2.1.5 Rovina
 - 2.2 Půda
 - 2.2.1 Neobdělaná půda
 - 2.2.2 Teplota půdy
 - 2.2.3 Vlhkost půdy
 - 2.2.4 Syrový
 - 2.2.5 Suchá půda
 - 2.3 Složení půdy
 - 2.3.1 Pohyby půdy
 - 2.4 Kulturní půda
 - 2.4.1 Obecně
 - 2.4.2 Získávání půdy
 - 2.4.3 Kvalita půdy
 - 2.4.4 Rozdělení půdy
 - 2.4.5 Meze
 - 2.4.6 Způsob zpracování
 - 2.5 Vody
 - 2.5.1 Obecně
 - 2.5.2 Stojaté vody

- 2.5.3 Pramen
- 2.5.4 Toky
- 2.5.5 Vlastní jména toků
- 2.5.6 Průběh toku
- 2.5.7 Rybník
- 2.5.8 Jiné vodní stavby a zařízení

2.6 Atmosférické jevy

- 2.6.1 Vítr
- 2.6.2 Déšť, mlha, bouře
- 2.6.3 Sníh

3 Rostlinstvo

3.1 Části rostlin

3.2 Porosty

- 3.2.1 Obecně
- 3.2.2 Speciálně
- 3.2.3 Místa bez porostu
- 3.2.4 Mýcení lesa

3.3 Rostliny

- 3.3.1 Jehličnaté stromy
- 3.3.2 Listnaté stromy neovocné
- 3.3.3 Ovocné stromy (jen jednotlivé)
- 3.3.4 Keře
- 3.3.5 Bobulové ovoce
- 3.3.6 Vodní rostliny
- 3.3.7 Jiné rostliny

3.4 Pěstění rostlin

- 3.4.1 Soustava hospodaření
- 3.4.2 Kulturní rostliny
 - 3.4.2.1 Obilí
 - 3.4.2.2 Okopaniny
 - 3.4.2.3 Len, konopí
 - 3.4.2.4 Šafrán
 - 3.4.2.5 Zelenina
- 3.4.3 Louky

- 3.4.4 Pastviny
- 3.4.5 Zahrady
- 3.4.6 Vinice
- 3.4.7 Chmelnice

4 Zvířectvo

4.1 Volně žijící

- 4.1.1 Savci
- 4.1.2 Ptáci
- 4.1.3 Plazi, obojživelníci, ryby
- 4.1.4 Ostatní zvířata

4.2 Domáci

4.2.1 Savci

- 4.2.1.1 Kůň
- 4.2.1.2 Osel
- 4.2.1.3 Hovězí dobytek
- 4.2.1.4 Prase
- 4.2.1.5 Koza
- 4.2.1.6 Ovce
- 4.2.1.7 Králík
- 4.2.1.8 Pes
- 4.2.1.9 Kočka

4.2.2 Ptáci

- 4.2.2.1 Slepice
- 4.2.2.2 Holub

5 Člověk

5.1 Poměry majetkové a právní

- 5.1.1 Královský majetek
- 5.1.2 Církevní majetek
- 5.1.3 Šlechtický a jiný svobodný majetek
- 5.1.4 Městský a obecní majetek
- 5.1.5 Pojmenování podle osob (i podle vztahů jiných než majetnických)
 - 5.1.5.1 Jména obecná a národní
 - 5.1.5.2 Křestní jména
 - 5.1.5.3 Příjmení

5.1.6 Jména čestná i přezdívková

5.1.6.1 Obecná

5.1.6.2 Křestní

5.1.6.3 Příjmení (rodová jména)

5.1.7 Poddanské poměry

5.1.8 Právní poměry (hlavně způsob získání půdy)

5.1.9 Zápovědi

5.2 Lidská práce (podle pracovního materiálu)

5.2.1 Nerosty

5.2.1.1 Kámen

5.2.1.2 Písek

5.2.1.3 Hlína

5.2.1.4 Sanytr apod.

5.2.1.5 Hornictví (rudné i uhelné)

5.2.1.6 Hutnictví

5.2.2 Rostliny

5.2.2.1 Dřevo

5.2.2.1.1 Dřevorubectví, doprava dřeva

5.2.2.1.2 Zpracování dřeva

5.2.2.1.3 Pálení dřevěného uhlí, dehtářství, smolařství,

kolomaznictví

5.2.2.1.4 Kolářství, šindelářství atp.

5.2.2.2 Kulturní rostliny

5.2.2.2.1 Mlynářství

5.2.2.2.2 Pekařství

5.2.2.2.3 Lnářství atp.

5.2.2.2.4 Pivovarnictví

5.2.3 Zvířata volně žijící

5.2.3.1 Lesnictví, lov

5.2.3.2 Čižba

5.2.3.3 Rybářství

5.2.3.4 Brtnictví

5.2.4 Zvířata domácí

5.2.4.1 Pastva

- 5.2.4.2 Jatky
- 5.2.4.3 Pohodný
- 5.2.4.4 Soukenictví

5.2.5 Lidé

- 5.2.5.1 Vojenství
- 5.2.5.2 Soudnictví

5. 3 Lidská díla

- 5.3.1 Správní celky, země, kraje
- 5.3.2 Obecná jména sídlišť existujících i neexistujících (osady a jejich části)
- 5.3.3 Vlastní jména sídlišť
 - 5.3.3.1 Sídliště existující
 - 5.3.3.1.1 Přímé přejetí
 - 5.3.3.1.2 Předložkový pád
 - 5.3.3.1.3 Přídavné jméno
 - 5.3.3.1.4 -ák, -ka, -ice
 - 5.3.3.1.5 Jiná
 - 5.3.3.2 Sídliště zaniklá
 - 5.3.3.2.1 Přímé přejetí
 - 5.3.3.2.2 Předložkový pád
 - 5.3.3.2.3 Přídavné jméno
- 5.3.4 Stavby
 - 5.3.4.1 Církevní
 - 5.3.4.1.1 Kostel
 - 5.3.4.1.2 Kaple
 - 5.3.4.1.3 Boží muka
 - 5.3.4.1.4 Obrázky
 - 5.3.4.1.5 Kříže
 - 5.3.4.1.6 Fara
 - 5.3.4.1.7 Klášter
 - 5.3.4.2 Světské obytné a hospodářské
 - 5.3.4.2.1 Hrad, zámek
 - 5.3.4.2.2 Dvůr
 - 5.3.4.2.3 Rychta, škola

- 5.3.4.2.4 Hostinec
- 5.3.4.2.5 Chalupy, domy
- 5.3.4.2.6 Hospodářské budovy
- 5.3.4.2.7 Zvláštní sídliště
- 5.3.4.3 Jiné světské
 - 5.3.4.3.1 Továrna
 - 5.3.4.3.2 Lázně
 - 5.3.4.3.3 Malé stavby
 - 5.3.4.3.4 Měřičské stavby
 - 5.3.4.3.5 Vyhlídka (i přirozená)
- 5.3.5 Hranice
- 5.3.6 Ohrady
- 5.3.7 Cesty
 - 5.3.7.1 Silnice, příčnice, cesta, úvoz, stezka
 - 5.3.7.2 Zatáčky, strmá místa (přípřež), křižovatky
 - 5.3.7.3 Cesty pro dobytek
 - 5.3.7.4 Brody, přívozy
 - 5.3.7.5 Hatě, mosty
 - 5.3.7.6 Mýto
 - 5.3.7.7 Železnice, autobus
 - 5.3.7.8 Lodní doprava
 - 5.3.7.9 Letecká doprava
- 5.3.8 Hromady (odpadové)
- 5.4 Duchovní život, historie
 - 5.4.1 Pověry a pověsti
 - 5.4.2 Lidové zvyky a zábavy
 - 5.4.3 Náboženství, církev
 - 5.4.3.1 Bůh, Panna Maria atp.
 - 5.4.3.2 Poustevníci
 - 5.4.3.3 Poutě, procesí
 - 5.4.3.4 Liturgie
 - 5.4.4 Archeologie
 - 5.4.5 Historické události
 - 5.4.5.1 Vojenské tábory, opevnění atp. (z doby historické)

5.4.5.2 Bojiště

5.4.6 Místní události

5.4.6.1 Násilná smrt

5.4.6.2 Požár (i lesní)

5.4.6.3 Spory

5.4.6.4 Loupežníci

5.4.6.5 Jiné

6 Ostatní jména

6.1 Předslovanská jména

6.2 Německá jména

6.3 Jiná cizí jména

6.4 Jména nejasná⁴⁶

⁴⁶ ŠMILAUER, V. *Třídění pomístních jmen*. In: Zpravodaj místopisné komise, 13, 1971, s. 171–204.

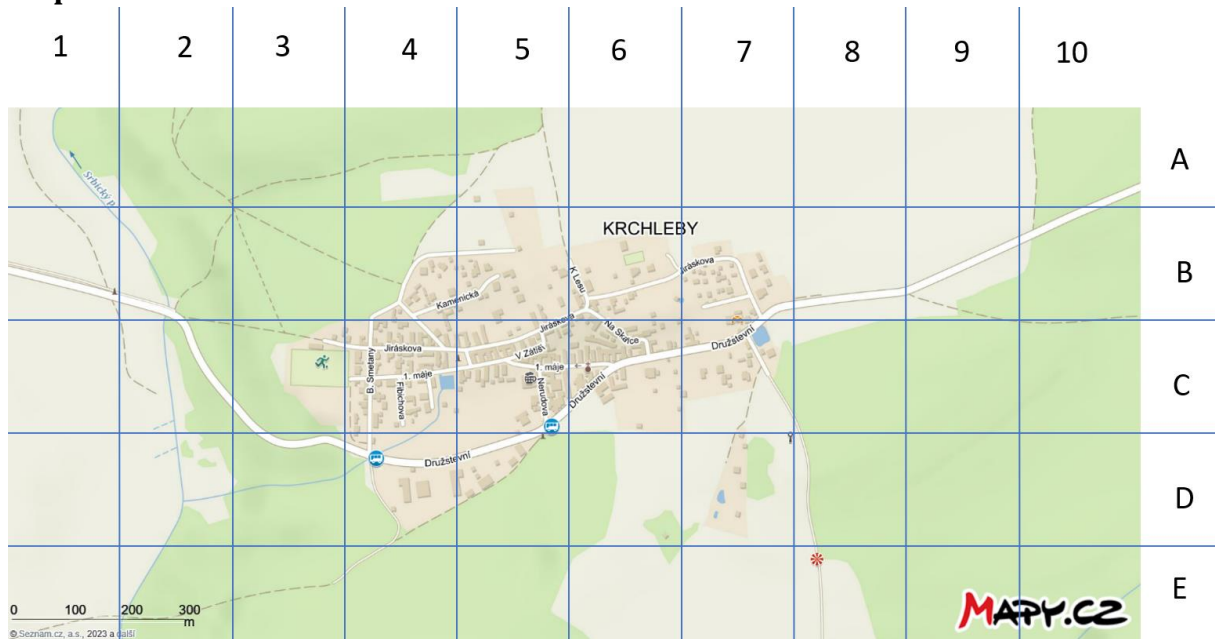
Příloha č. 2

Mapa č. 1

Zdroj: Mapy.cz: © Seznam.cz, a.s.

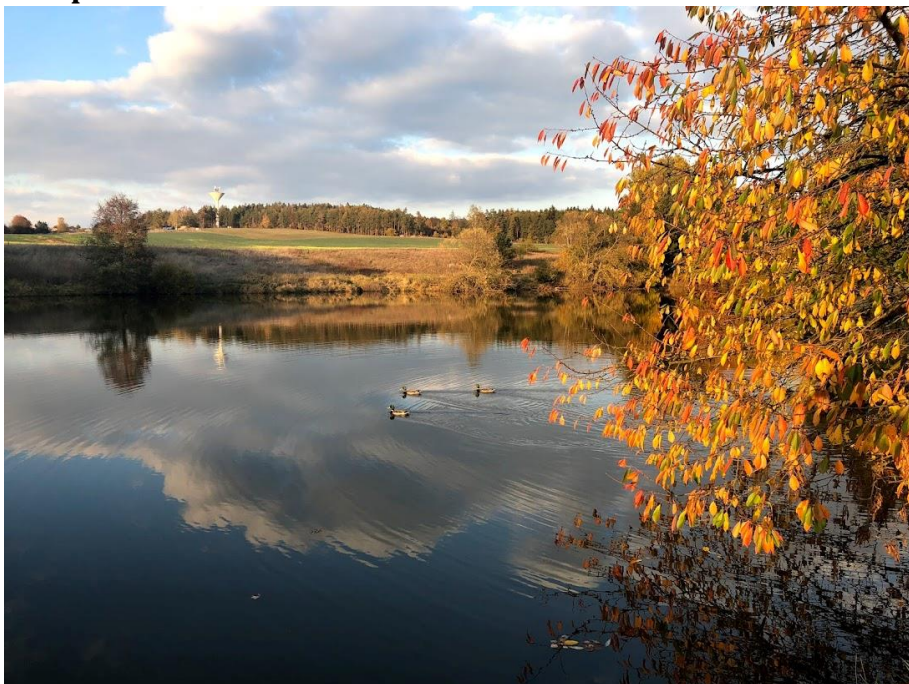
Mapa č. 2

Zdroj: Mapy.cz: © Seznam.cz, a.s.

Příloha č. 3

Fotopříloha

Fotografie č. 1: Rybník *Čermná*

Fotografie č. 2: Pole *Na Panském*, v pozadí les *Horní Čertovka*

Fotografie č. 3: Řezáčova studánka

Fotografie č. 4: Deska u Řezáčovy studánky

Fotografie č. 5: Rybník *Vižka II*